

Izabela WRONA-MERYK

Miejskie Publiczne Szkoły Doksztalcające Zawodowe nr 1, 2 i 3 w Częstochowie w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Słowa kluczowe: szkolnictwo zawodowe, oświata, szkoły doksztalcające zawodowe.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości szkolnictwo doksztalcające przez dłuższy czas, bo aż do 1937 roku, pozostawało bez regulacji prawnej. Ogłoszony 7 lutego 1919 roku dekret nakładał na dzieci obowiązek szkolny do 14 roku życia¹, natomiast Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 roku ustanawiała możliwość podjęcia pracy zarobkowej dopiero po ukończeniu 15 roku życia². Potwierdziła to również ustawa o pracy młodocianych i kobiet z 2 lipca 1924 roku³. Brak właściwych i spójnych przepisów prawnych doprowadził do powstania luki czasowej pomiędzy zakończeniem nauki w szkole powszechnej a podjęciem pracy zarobkowej i ewentualnym doksztalcaniem się⁴. Spowodowało to, iż większość młodocianych u progu pracy zawodowej pozostawała poza systemem edukacji. Zdarzało się, że część z nich w ogóle nie zdążyła ukończyć pełnej siedmioklasowej szkoły powszechnej, ponieważ w wieku 14 lat usuwano ich ze szkoły. Trudna sytuacja finansowa rodzin, przyczyniająca się do braku możliwości kontynuacji nauki w szkolnictwie średnim (zwłaszcza

¹ Dekret z dn. 7 lutego 1919 r. *o obowiązku szkolnym*, Dz.U. RP 1919, nr 14, poz. 147.

² Ustawa z dn. 17 marca 1921 r. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz.U. RP 1921, nr 44, poz. 267.

³ Ustawa z dn. 2 lipca 1924 r. *w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet*, Dz.U. RP 1924, nr 65, poz. 636.

⁴ J. Miąso, *Szkolnictwo doksztalcające zawodowe w Polsce w latach 1918–1939*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, t. 15, Warszawa 1972, s. 30.

prywatnym), oraz zakaz zatrudniania osób poniżej 15 roku życia powodowały, iż pozostawali w bezczynności⁵.

Mając na uwadze wspomnianą sytuację, w sierpniu 1921 roku częstochowska Delegacja Oświatowa (organ działający przy Radzie Miasta) zwróciła się z wnioskiem do Rady Miasta o ustanowienie przymusowego dokształcania młodzieży pracującej obojga płci w wieku 14–18 lat. Inicjatywa władz lokalnych wykraczała poza uregulowania krajowe, stąd też nie można było liczyć na dodatkowe fundusze ze strony państwa, umożliwiające pełną jej realizację. Ze względów organizacyjnych i finansowych obowiązkiem tym objęto wyłącznie młodzież męską pracującą w rzemiośle i handlu. Stosowną uchwałę rada podjęła dopiero 15 września 1921 roku. W myśl postanowienia, właściciele sklepów i przedsiębiorstw handlowych zostali zobowiązani do złożenia w biurze magistratu, do dnia 1 października 1921 roku, wykazu swych pracowników podlegających dokształcaniu. Na zasadzie statutu zatwierdzonego przez Radę Miejską w dniu 15 września 1921 roku, winni ukrywania młodzieży przed zapisem do szkoły podlegali grzywnie pieniężnej. Właściciele domów zostali zobligowani do pisemnego powiadomienia władz miasta o mieszkających się w ich domach warsztatach rzemieślniczych, sklepach i przedsiębiorstwach, w których pracowała młodzież w wieku 14–18 lat. Mimo podejmowanych przez magistrat wysiłków w sprawie realizacji obowiązkowego dokształcania zawodowego młodzieży, do dnia 5 października 1921 roku wpłynęło z terenu Częstochowy zaledwie 119 zgłoszeń. W związku z tym urząd zwrócił się do stowarzyszeń i związków działających na terenie Częstochowy o pomoc w przygotowaniu spisu młodzieży podlegającej obowiązkowi dokształcania⁶. Spis ten miał być pomocą w eliminacji przypadków nieprawidłowości oraz sposobem realizacji ważnych zadań społecznych.

Nieprzychylność pracodawców w stosunku do szkolnictwa dokształcającego wynikała między innymi z powodu nałożenia na nich odpowiedzialności za wypełnianie przez zatrudnionych młodocianych obowiązku uczęszczania do szkół dokształcających. Wiązało się to ze zmniejszeniem siły roboczej i osiąganych zysków ze sprzedaży produkowanych towarów. Z kolei brak większego zainteresowania ze strony młodzieży spowodowany był wieczorowym trybem nauki, przemęczeniem fizycznym – wynikającym z pracy w trudnych warunkach oraz przedłużania czasu pracy (częste były przypadki łamania ustawy z 1924 roku regulującej czas pracy młodocianych), a także – jak można sądzić – braku aspiracji bądź świadomości pożytków z edukacji oraz wyraźnego związku między poziomem wykształcenia a możliwościami awansu czy rozwoju kariery zawodowej. Przemysłowcy przyjmowali uczniów na podstawie umowy o naukę prze-

⁵ Tenże, *Szkoły zawodowe w Polsce w latach 1918–1939. Ich rozwój, organizacja i funkcje społeczne*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1988, s. 240.

⁶ B. Urbanowicz, *Udział samorządu miejskiego, związków i organizacji w rozwoju szkolnictwa zawodowego w Częstochowie w latach 1918–1939*, [w:] *Wielkie i małe problemy Częstochowy w Polsce Odrodzonej (1918–1939)*, red. R. Szwed i W. Palus, Częstochowa 1996, s. 228.

ważnie na okres czteroletni, zyskując w ten sposób taniego lub najczęściej bezpłatnego robotnika. Niektórzy po upływie okresu przyuczenia wypłacali młodocianym minimalne wynagrodzenie. Z kolei uczeń zobowiązany był do właściwego wypełniania umowy. Nie wolno mu było opuścić fabryki przed upływem przewidzianego w umowie okresu nauki, a w wypadku jej zerwania musiał płać odszkodowanie. System angażowania młodocianych pod pozorem nauki zawodu sprzyjał dążeniom fabrykantów do całkowitego podporządkowania sobie młodych pracowników również poza fabryką. Niektóre przedsiębiorstwa wymagały od ucznia całkowitego posłuszeństwa, między innymi zabraniały przynależenia do organizacji politycznych i udziału w strajkach. Złamanie tych zakazów groziło wydaleniem z fabryki⁷.

Problem kształcenia bądź doksztalcania młodocianych pracowników dostrzegany był przez władze centralne. Jednym ze sposobów zaradzenia nieprawidłowościom było ogłoszone 12 grudnia 1927 roku rozporządzenie⁸ do ustawy przemysłowej z dnia 7 czerwca 1927 roku⁹, które określało, iż warunkiem dopuszczenia terminatora do egzaminu czeladniczego jest ukończenie szkoły doksztalcającej, jeśli taka istniała w miejscu terminowania. Egzamin czeladniczy miał wówczas składać się z dwóch części: wykonania pracy czeladniczej, która nie mogła trwać dłużej niż trzy dni, oraz egzaminu teoretycznego. Przepisy nakładały na mistrzów obowiązek powiadamiania swych uczniów o obowiązującym od 15 grudnia 1928 roku prawie¹⁰.

Początków częstochowskiego szkolnictwa doksztalcającego należy doszukiwać się w działalności oświatowej Stowarzyszenia Rzemieślniczo-Przemysłowego, które od 1910 roku organizowało Kursy Wieczorowe Rzemieślnicze. Realizowane szkolenia zostały przerwane w wyniku wybuchu I wojny światowej¹¹. Pomimo trudnych warunków, w 1917 roku zarząd organizacji podjął decyzję o ich wznowieniu. Koszt kursów w roku szkolnym 1917/1918 oraz 1919/1920 sfinansował związek, dzięki pomocy cechów oraz niektórych stowarzyszonych. Zwiększający się jednak z każdym rokiem deficyt budżetu zmusił ówczesne władze zarządu stowarzyszenia do zabiegów w celu pozyskania subsydiów z Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Magistratu

⁷ J. Miąso, *Szkolnictwo doksztalcające zawodowe...*, s. 30–32.

⁸ Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 12 grudnia 1927 r. o ustanowieniu tymczasowych komisji egzaminacyjnych czeladniczych przy władzach przemysłowych II-ej instancji na terenie m. st. Warszawy oraz województw: warszawskiego, łódzkiego, kieleckiego, lubelskiego, białostockiego, wileńskiego, nowogródzkiego, poleskiego, wołyńskiego, tarnopolskiego, stanisławskiego, lwowskiego i krakowskiego, Dz.U. RP 1927, nr 117, poz. 1004.

⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowym, Dz.U. RP 1927, nr 53, poz. 468.

¹⁰ *Polska ustawa przemysłowa a kursy doksztalcające wieczorowe*, „Goniec Częstochowski” 1928, nr 18, s. 1.

¹¹ *Jubileusz 25-lecia Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego i wojewódzki zjazd rzemiosła*, „Goniec Częstochowski” 1933, nr 127, s. 2.

miasta Częstochowy. Dzięki pomocy finansowej wyżej wymienionych instytucji oraz miejscowych firm chrześcijańskich budżet kursów został częściowo wyrównany¹². W kolejnym roku 1920/1921, ze względu na piętrzące się problemy pieniężne i lokalowe, nie chcąc dopuścić do likwidacji kursów, zarząd wystąpił 10 maja 1921 roku do magistratu o ich „umiastowienie”, a więc przejęcie przez władze miasta pieczy nad tą formą edukacji i pokrycie niezbędnych kosztów. W zaistniałej sytuacji magistrat przejął kursy, które od tej pory nosiły nazwę „Kursy Doksztalające przy Magistracie miasta Częstochowy”. W celu załatwienia spraw związanych z ich funkcjonowaniem, magistrat powołał Komisję Doksztalania Pracujących w Rzemiośle i Handlu Miasta Częstochowy. Stanowisko kierownika szkoleń powierzono od 10 stycznia 1922 roku inż. Kazimierzowi Paszkowskiemu¹³.

Tak jak w całym kraju, kursy doksztalające organizowane na terenie Częstochowy borykały się z problemem lokalowym. W związku z tym Zarząd Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego w Częstochowie zwrócił się do komisji kursów z propozycją przyjęcia przez Szkołę Rzemieślniczo-Przemysłową trzech wyższych klas. Sprawa ta została załatwiona w 1927 roku. Objęcie funkcji dyrektora Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej przez inż. Jana Bartoszewskiego i przejęcie przez placówkę trzech wyższych kursów nie rozwiązało jednak całkowicie problemu. Brak własnych pomieszczeń powodował, iż w dalszym ciągu naukę prowadzono systemem wieczorowym¹⁴.

W 1929 roku, decyzją Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego, Kursy Doksztalające zostały przemianowane na Miejskie Publiczne Szkoły Doksztalające Zawodowe nr 1 i 2. Szkoła nr 1 przejęła i prowadziła specjalności drzewne i metalowe, a szkoła nr 2 – pozostałe zawody. Kierownikiem kursów został inż. Edward Lewandowski, a dyrektorem Szkół Doksztalających do 1933 roku – inż. Jan Kubiński. Personel nauczycielski w roku szkolnym 1931/1932 składał się z 32 osób, które zatrudniano po 2–3 godziny tygodniowo¹⁵.

¹² Tamże.

¹³ B. Snoch, *Z dziejów szkolnictwa w Częstochowie i w regionie częstochowskim w latach 1918–1990*, Częstochowa 1998, s. 117.

¹⁴ M. Woski, *Szkolnictwo zawodowe Częstochowy w latach 1918–1939*, materiał niepublikowany znajduje się w archiwum AJD, Częstochowa 1991, s. 53–54.

¹⁵ W skład grona pedagogicznego w roku szkolnym 1931/1932 Szkół Doksztalających wchodziło m.in.: Stanisław Barylski, Kazimierz Bilski, Wojciech Felisiak, Henryk Figlarowicz, Alfred Gadomski, ks. Henryk Giebartowski, Karol Jarzębiński, Henryk Kapuściński, Antoni Kmickiewicz, Stefan Konarski, inż. Marian Kosmala, inż. Jan Kubiński, Józef Magnulski, Szczęśław Markowski, Józef Mikołajtis, Adam Miller, inż. Stanisław Namiotkiewicz, dr Stanisław Nowak, Ludwik Orleański, Michał Skalski, inż. Jan Sobocki, Bolesław Stala, Józef Steczko, Piotr Symacha, Stanisław Szostek, Mieczysław Szpryngiel, ks. Władysław Tomalka, Władysław Ulewicz, dr Józef Wiśniewski; B. Snoch, dz. cyt., s. 117; B. Urbanowicz, *Rzemiosło w Częstochowie w okresie międzywojennym (1918–1939)*, Częstochowa 2004, s. 180.

24 czerwca 1919 roku powołano Szkołę Doksztalcającą Zawodową dla dziewcząt¹⁶. Placówka mieściła się przy alei NMP 35, a kierowniczką jej była Maria Chmielewska. Przygotowywała w zawodach: fryzjer, krawiec i modniarstwo. Program zajęć obejmował następujące przedmioty: religia, język polski, historia Polski, arytmetyka, śpiew, przyroda, rysunki, roboty ręczne. Miesięczne czesne wynosiło 8 mk. Szkoła korzystała z subwencji ministerstwa oraz pomocy finansowej Magistratu miasta Częstochowy¹⁷. W 1926 roku kierownikiem placówki została Maria Paszkowska, a szkoła mieściła się w lokalu przy ul. Jasnej¹⁸.

W 1930 roku Wydział Oświaty i Kultury Magistratu miasta Częstochowy prowadził przy Miejskiej Szkole Doksztalcającej Zawodowej nr 1 pięciomiesięczny płatny kurs rysunku zawodowego, maszynoznawstwa i teorii obróbki metali dla rzemieślników pracujących w zawodzie metalowym¹⁹. W roku tym, dzięki interwencji przedstawicieli Izby Rzemieślniczej w Ministerstwie Przemysłu i Handlu oraz Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, została powołana przy szkołach doksztalcających specjalna komisja egzaminacyjna. Zadaniem jej było przeprowadzanie uproszczonych egzaminów z zakresu programu nauki szkoły doksztalcającej zawodowej dla kandydatów do egzaminu czeladniczego, którzy ukończyli naukę rzemiosła w miejscowościach nieposiadających wyżej wymienionych szkół lub nie ukończyli jej z przyczyn niezależnych (choroba, powołanie do wojska)²⁰.

W dniu 16 marca 1933 roku Rada Nadzorcza Miejskich Publicznych Szkół Doksztalcających Zawodowych mianowała kierownikiem szkoły nr 2 Bolesława Stałę, natomiast kierownictwo szkoły doksztalcającej nr 1 w dalszym ciągu pozostawało w rękach inż. Jana Kubińskiego. Nowo powołany kierownik jako pierwszy w Polsce założył Komitet Rodzicielski przy Szkołach Doksztalcających Zawodowych²¹. Jednym z celów powołanej organizacji było pozyskiwanie i gromadzenie środków materialnych, przeznaczanych m.in. na zakup książek do biblioteki, pomocy naukowych oraz organizowanie wycieczek krajoznawczych dla uczniów. W 1934 roku prezesem Komitetu Rodzicielskiego był Franciszek Jankowski²².

W 1934 roku dyrektor Miejskiej Publicznej Szkoły Doksztalcającej Zawodowej nr 2 Bolesław Stala zorganizował dla młodzieży rzemieślniczej Kurs Obrony Przeciwgazowej i Przeciwlotniczej. Trwał on 16 godzin i obejmował za-

¹⁶ B. Snoch, dz. cyt., s. 118.

¹⁷ *Szkoła doksztalcająca dla kobiet*, „Goniec Częstochowski” 1919, nr 269, s. 3.

¹⁸ *Zakończenie roku szkolnego na kursach doksztalcających żeńskich*, „Goniec Częstochowski” 1926, nr 143, s. 3.

¹⁹ *Ogłoszenie*, „Goniec Częstochowski” 1930, nr 25, s. 3.

²⁰ *Egzaminy dla kandydatów na czeladników nieposiadających świadectw z ukończenia szkoły doksztalcającej*, „Goniec Częstochowski” 1930, nr 132, s. 3.

²¹ M. Woski, dz. cyt., s. 54.

²² *Z walnego zebrania Komitetu Rodzicielskiego Szkół Doksztalcających Zawodowych*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 53, s. 3.

razem część teoretyczną i praktyczną, którą prowadzili instruktorzy Powiatowej Komendy Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej – Strzelecki i Kaszewski²³.

Od początku istnienia Miejska Publiczna Szkoła Doksztalcząca męska nie posiadała własnego lokalu, stąd nieodpłatnie korzystano m.in. z lokalu szkoły powszechnej przy al. Kościuszki 7 oraz Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej OTRz – al. Kościuszki 21²⁴. Stan higieniczno-sanitarny sal, w których odbywały się zajęcia, był zły. Krótkie przerwy między zmianami oraz przerwy międzylekcyjne, a także kończenie zajęć po godzinie 21 powodowało dodatkowe trudności, na jakie byli narażeni uczniowie. Brak odpowiednich pomocy naukowych do prowadzenia przedmiotów zawodowych oraz niewystarczające wyposażenie biblioteki trudności te pogłębiało²⁵. W 1934 roku szkoła nr 2 mieściła się na ul. Biegańskiego 3, a szkoła metalowo-drzewna nr 1 przy al. Kościuszki 10²⁶. Wraz z nowym rokiem szkolnym 1934/1935 szkoła doksztalcząca nr 1 (metalowo-drzewna) przeniosła się do lokalu przy alei Wolności, natomiast szkoła nr 2 od 1 listopada 1934 roku funkcjonowała przy ul. Narutowicza 30, gdzie zajęcia odbywały się dwa razy w tygodniu, zamiennie w godzinach 8.00–12.00 i 12.00–16.00²⁷.

W 1932 roku Miejska Publiczna Szkoła Doksztalcząca Zawodowa nr 3 (wcześniej Szkoła Doksztalcząca Zawodowa dla dziewcząt) przeniosła się na ulicę Narutowicza 30, gdzie funkcję kierownika szkoły objęła Konstancja Grzemiączkówna. W skład personelu nauczycielskiego wchodził wówczas: ks. W. Giebartowski (religia), Stanisław Wieruszewski (arytmetyka, ćwiczenia fizyczne), P. Czaparowski (język polski, korespondencja handlowa), W. Ulewicz (rysunki), Konstancja Grzemiączkówna (towaroznawstwo, nauka o zawodzie)²⁸.

W 1935 roku szkoły doksztalczające nr 1, 2 i 3 zostały przeniesione do lokalu mieszczącego się przy ul. Piotrkowskiej 17²⁹. W tym samym roku nastąpiły zmiany na stanowiskach dyrektorskich. Kierownikiem szkoły doksztalczającej nr 1 został Ludwik Nowicki, szkoły nr 2 Zdzisław Wróbel, a szkoły nr 3 dla dziewcząt Janina Nagórko³⁰. Według danych w roku szkolnym 1934/1935 do placów-

²³ *Kurs obrony przeciwgazowej dla młodzieży rzemieślniczej*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 62, s. 3.

²⁴ B. Urbanowicz, *Rzemiosło w Częstochowie w okresie międzywojennym...*, s. 179.

²⁵ Tamże, s. 180.

²⁶ *Z pięknej uroczystości rozdania świadectw abiturientom miejskich szkół doksztalczających*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 134, s. 3–4.

²⁷ *Rozpoczęcie roku szkolnego w szkołach doksztalczających*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 197, s. 3.

²⁸ *Z akademii w Szkole Doksztalczającej Zawodowej*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 68, s. 4; *Z pięknej uroczystości rozdania świadectw abiturientom miejskich szkół doksztalczających*, s. 3–4; *Rozpoczęcie roku szkolnego w szkołach doksztalczających*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 197, s. 3; B. Urbanowicz, *Rzemiosło w Częstochowie w okresie międzywojennym...*, s. 183.

²⁹ M. Woski, dz. cyt., s. 55.

³⁰ *Z uroczystości zakończenia roku szkolnego w miejskich publicznych szkołach doksztalczających nr 1, 2, 3*, „Goniec Częstochowski” 1935, nr 136, s. 3; B. Snoch, dz. cyt., s. 118; *Publiczne*

ki nr 1 uczęszczało 135 uczniów, a personel nauczycielski składał się z 13 nauczycieli. W szkole nr 2 uczyło się 266 adeptów, a kadra pedagogiczna liczyła 20 osób. Z kolei placówka żeńska nr 3 posiadała 134 wychowanki i 11 nauczycieli. Łącznie do publicznych szkół doksztalcających uczęszczało 535 uczniów³¹.

W nowym roku szkolnym 1935/1936 trudna sytuacja finansowa zmusiła Komitet Rodzicielski oraz dyrekcje szkół nr 1, 2 i 3 o wystąpienie do kuratora Okręgu Szkolnego Krakowskiego M.B. Godeckiego, naczelnika Wydziału Szkół Zawodowych Ludwika Miskyego oraz do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Wojciecha Świątosławskiego – o zwiększenie subwencji dla częstochowskich szkół doksztalcających zawodowych³². Podjęte działania przyniosły pozytywny skutek. 7 sierpnia 1936 roku rozpoczęto budowę gmachu szkolnego dla szkół doksztalcających w parku Narutowicza na Zawodziu (dzielnica Częstochowy)³³. W 1937 roku Fundusz Pracy w Kielcach przyznał z tego tytułu miastu pożyczkę w wysokości 77 000 zł. Całkowity koszt został oszacowany na 240 000 zł, pozostałą kwotę miało wyasygnować ministerstwo oświaty³⁴.

Działalność szkoły doksztalcającej żeńskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego nie ograniczała się wyłącznie do realizacji zadań dydaktycznych, podejmowano również działalność o charakterze naukowym, zawodowym i rozrywkowym. Zorganizowane przez Janinę Nagórko hufce, nad którymi sprawowała opiekę pedagogiczną, skupiały w swych szeregach całą młodzież żeńską szkoły. Zajęcia z wychowania fizycznego odbywały się zgodnie z programem (jedna godzina tygodniowo), a prowadziła je mgr Irena Kolarz. W celu popularyzacji czytelnictwa wśród wychowanek, wprowadzono również dodatkową godzinę lekcyjną, w trakcie której czytano pisma codzienne, periodyki zawodowe, prenumerowano czasopismo kobiece (sanacyjne) „Dla Przyszłości”. Aranżowano między innymi: „Poranek arcydzieł literatury”, pokaz prania Persilem, trzygodzinną konferencję dla klas trzecich prowadzoną przez dr Marię Gordon (nt.: choroby społeczne, higiena kobiety w różnych okresach życia, higiena niemowląt), pogadanki członków cechu z wychowankami (uprawnienia rzemieślnicze). Dziewczęta brały udział w obchodach z okazji powitania wojska polskiego,

Szkoły Doksztalcające Zawodowe w Częstochowie uparcie walczą o swój byt, „Goniec Częstochowski” 1936, nr 109, s. 3.

³¹ B. Urbanowicz, *Udział samorządu miejskiego...*, s. 234–235.

³² *Publiczne Szkoły Doksztalcające Zawodowe w Częstochowie uparcie walczą o swój byt*, s. 3; *Delegacja rodziców u kuratora szkolnego w Krakowie w sprawie Publicznych Szkół Doksztalcających w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1936, nr 111, s. 4; *Częstochowa zabiega o utrzymanie Publicznych Szkół Doksztalcających Zawodowych*, „Goniec Częstochowski” 1936, nr 140, s. 5.

³³ *Rozpoczęcie budowy gmachu Szkoły Doksztalcającej na Zawodziu*, „Goniec Częstochowski” 1936, nr 182, s. 4.

³⁴ *77 tysięcy zł. pożyczki na budowę gmachu dla publicznych szkół doksztalcających zawodowych w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1937, nr 2, s. 5.

rocznicy odzyskania niepodległości, 3 Maja itp. W celach rozrywkowych organizowano „andrzejki”, zabawy karnawałowe i loterie fantowe, z których dochód przeznaczano na szkolne wyprawy³⁵. Szkoła była corocznym inicjatorem akademii ku czci św. Stanisława Kostki – patrona młodzieży. Zebrane w trakcie uroczystości ofiary pieniężne przeznaczano na odzież dla dzieci pochodzących z rodzin ubogich i bezrobotnych³⁶. Coroczną tradycją była organizacja szkolnego „opłatka”.

Dążąc do ciągłego rozwoju zawodowego uczennic, grono pedagogiczne organizowało wycieczki lokalne (w celu zapoznania się z organizacją wystaw sklepowych), do zakładów pracy (branż: włókienniczych, cukierniczych, metalowych), krajoznawcze oraz w roku szkolnym 1937/1938 sześciomiesięczny kurs trykotarstwa, na który uczęszczało 26 dziewcząt (szkolenie prowadziła nauczycielka krawiectwa ze Szkoły Zawodowej Towarzystwa „Samopomoc” Kazimiera Gałuszko). Prężnie działał samorząd szkolny, kasa oszczędności oparta na PKO (44 członkinie, opiekun Janina Nagórko), Polski Biały Krzyż. Z inicjatywy nauczycieli powstała również świetlica pozaszkolna, działająca w co drugą niedzielę, niestety skupiająca nieznaczłą liczbę dziewcząt (większość pochodziła spoza Częstochowy). Trudności w pracy dydaktycznej nauczycieli przysparzał nieustanny brak odpowiednich pomocy naukowych oraz podręczników szkolnych. Biblioteka w roku szkolnym 1937/1938 liczyła niewiele, bo 215, woluminów³⁷.

Z kolei tradycją Częstochowskich Publicznych Szkół Doksztalających Zawodowych męskich nr 1 i 2 było między innymi organizowanie z okazji zakończenia roku szkolnego „pożegnalnych spotkań wieczornych przy herbacie” dla corocznych absolwentów³⁸. W ramach działalności prowadzono koło teatralne wychowanków, zrzeszające młodzież zainteresowaną rozwijaniem swoich zdolności aktorskich³⁹. W celu podtrzymania kontaktu prężnie funkcjonowało Koło Absolwentów Publicznych Szkół Doksztalających⁴⁰, a od 1925 roku „Koło Starszych Kursistów”, które prowadziło nadzór nad młodszymi wychowankami poza murami szkoły⁴¹. Stałym

³⁵ Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANKr), Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego (dalej: KOSKr), Szkoły Zawodowe Doksztalające 1938–1939, sygn. 130, k. 385–391.

³⁶ Program akademii w 1936 roku przedstawiał się następująco: życie i działalność świętego – referat, deklamacja oraz przedstawienie zawarte w trzech aktach pt.: *Anioł ziemski*, hymn *O świętym Stanisławie*; *Z Akademii ku czci św. Stanisława Kostki w Szkole Zawodowej*, „Goniec Częstochowski” 1936, nr 270, s. 4.

³⁷ ANKr, KOSKr, sygn. 130, k. 385–391.

³⁸ *Rozdanie świadectw z ukończenia miejskich szkół publicznych doksztalających*, „Goniec Częstochowski” 1934, nr 133, s. 3.

³⁹ *Przedstawienie amatorskie*, „Goniec Częstochowski” 1935, nr 290, s. 6; *Z przedstawienia koła teatralnego Publicznych Szkół Doksztalających Zawodowych*, „Goniec Częstochowski” 1935, nr 292, s. 3.

⁴⁰ *Nowy Zarząd Koła Absolwentów Publicznych Szkół Doksztalających*, „Goniec Częstochowski” 1936, nr 292, s. 5.

⁴¹ *Z uroczystości zakończenia roku szkolnego na Kursach Doksztalających*, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 148, s. 3.

elementem stały się organizowane przez dyrekcję szkolną wycieczki, głównie do zakładów przemysłowych. Młodzież męska szkoły skupiała się w organizacjach takich, jak: Związek Gmin Uczniowskich, kółko sportowe, Liga Morska i Kolonialna, Polski Czerwony Krzyż, Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej⁴².

Według danych wynikających ze sprawozdania kierownictwa szkół doksztalcających męskich w roku szkolnym 1937/1938 placówka posiadała 11 oddziałów, w tym: metalowo-drzewne, ogólne i spożywcze. Program pierwszej wymienionej specjalności realizowano w wymiarze 12 godzin tygodniowo, pozostałe w trybie ośmiogodzinnym. Placówka mieściła się w 5 pomieszczeniach (3 sale lekcyjne i 2 pokoje, w których mieściła się kancelaria, pokój nauczycielski, gabinet dyrektora szkoły oraz pomoce naukowe). W trzech salach lekcyjnych naukę pobierało około 600 uczniów (3 klasy żeńskie i 11 klas męskich), w tym do szkół męskich uczęszczało 436 wychowanków. Największą popularnością cieszył się profil metalowo-drzewny, na którym kształciło się 194 chłopców (metalowców 72%, elektrotechników 6%, stolarzy 13%, rzemieślników budowlanych 9%, niekwalifikowanych 1%), ogólny – 242 (piekarze, cukiernicy – 10%; rzeźnicy i masarze – 33%; szewcy – 12%, krawcy – 35%, fryzjerzy – 9%, handlowcy – 3%, pozostali – 7%, niekwalifikowani – 12%). Placówki prowadziły wspólną bibliotekę liczącą 524 woluminy⁴³.

1 sierpnia 1938 roku Publiczna Szkoła Doksztalcająca Zawodowa męska nr 1 i 2 oraz żeńska nr 3 zostały przeniesione do nowego lokalu. Równocześnie dokonano reorganizacji połączonej ze zmianą dotychczasowej numeracji szkół. I tak szkoła numer 1 i 2 została połączona i otrzymała nr 1, a szkoła żeńska – nr 2. Jednocześnie kierownikiem placówki żeńskiej został dotychczasowy kierownik szkoły męskiej – Ludwik Nowicki. W ten sposób wszystkie szkoły doksztalcające zawodowe w Częstochowie przeszły pod jednolite kierownictwo⁴⁴. Budynek, w którym odąd funkcjonowały, należał do Zarządu Miejskiego i mieścił się przy ul. Sobieskiego 11/13⁴⁵. W roku tym doszło również do podziału Komitetu Rodzicielskiego przy Publicznych Szkołach Doksztalcających Zawodowych, w wyniku czego powstał Komitet Rodzicielski przy Publicznej Szkole Doksztalcającej Zawodowej Żeńskiej oraz Komitet Rodzicielski przy Publicznej Szkole Doksztalcającej Zawodowej Męskiej⁴⁶. W owym roku po raz ostatni Izba Rzemieślnicza w Kielcach zorganizowała w lokalu szkół doksztalcających przy ul. Sobieskiego 13 czterdziestodniowy kurs doksztalcający zawodowy dla osób pracujących w rękodzielnictwie, które nie ukończyły nauki w rzemiośle i w szkole doksztalcającej, co uniemożliwiło im otrzymanie świadectwa fachowego⁴⁷.

⁴² ANKr, KOSKr, sygn. 130, k. 393–397.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ B. Snoch, dz. cyt., s. 118.

⁴⁵ *Przeniesienie do nowej siedziby Publicznej Szkoły Doksztalcającej Zawodowej*, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 193, s. 6.

⁴⁶ *Komitet Rodzicielski przy Publicznej Szkole Doksztalcającej Zawodowej Żeńskiej*, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 61, s. 4.

⁴⁷ *Kurs doksztalcający dla rzemieślników*, „Goniec Częstochowski” 1938, nr 292, s. 4.

Naukę w szkole realizowano według programów wprowadzonych przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Program ten, opublikowany w 1919 roku, miał charakter ramowy. Przewidywał on nauczanie aż 12 przedmiotów. Podzielono je na dwie grupy: ogólną i zawodową. Do pierwszej należał język polski, który był połączony z nauką korespondencji rzemieślniczej i handlowej, arytmetyka, krajoznawstwo wraz z wiadomościami z zakresu geografii Polski, nauka obywatelska oraz higiena. Do drugiej grupy wchodziły rysunki, wiadomości z fizyki w zastosowaniu do przemysłu, materiałoznawstwo oraz wiadomości z technologii, połączone z organizacją warsztatu pracy. Program miał być realizowany w ciągu 12 lub przynajmniej 8 godzin zajęć tygodniowo⁴⁸.

Zadaniem szkół dokształcających było przede wszystkim pogłębienie wiadomości z zakresu wykształcenia podstawowego, a w dalszej kolejności – zaznajamianie z teoretycznymi podstawami zawodu. Placówka spełniała nie tylko funkcje dydaktyczne, ale też wychowawcze. Jej edukacyjne zadania akcentowano wyraziście po 1926 roku, starając się uczynić z niej narzędzie realizacji idei wychowania państwowego⁴⁹.

Nowe programy nauczania, opublikowane w 1938 roku, niewiele różniły się od dotychczas obowiązujących. Plan godzin w szkołach ogólnozawodowych obejmował następujące przedmioty: religia, język polski, wiadomości o Polsce współczesnej, rachunki, rysunki odręczne i geometryczne, wiadomości ogólnozawodowe i przysposobienie wojskowe. Tygodniowy wymiar zajęć wynosił łącznie z ćwiczeniami przysposobienia wojskowego 10 godzin w I klasie i po 11 w pozostałych. Na naukę języka polskiego, rachunków i wiadomości ogólnozawodowych przeznaczano po 6 godzin tygodniowo (łącznie we wszystkich trzech klasach). Na naukę o Polsce i rysunki – po 2 godziny, a na lekcję religii – 3 godziny. Treści nauczania nie zawierały wiadomości ściśle fachowych. Ich dobór wynikał z ogólniejszych założeń dydaktyczno-wychowawczych. Miały one ułatwić uczniom zrozumienie wartości dobrze zorganizowanego warsztatu pracy i rozwinięcie takich cech charakteru, jak wiara we własne siły i inicjatywa, oraz ugruntować w nich szacunek dla pracy. Szczególne zadania w tym zakresie przypisywano nauczaniu języka polskiego, które dzieliło się na trzy cykle: pracę człowieka, przeszłość Polski i jej współczesność. Uczeń miał poznać rozmieszczenie przemysłu i zasoby surowcowe w kraju. Dużo uwagi poświęcano najnowszym dziejom Polski i roli w niej Józefa Piłsudskiego⁵⁰.

W roku 1938/1939, ostatnim przed wybuchem II wojny światowej szkoła nr 1 posiadała 11 klas i była podzielona na dwie grupy zawodowe: metalowo-drzewną i ogólną. Grupa metalowo-drzewna obejmowała 6, a grupa ogólna 5 klas. Z kolei szkoła nr 2 obejmowała 3 klasy. Łącznie obie szkoły składały się

⁴⁸ J. Miąso, *Szkolnictwo dokształcające zawodowe...*, s. 36.

⁴⁹ B. Snoch, dz. cyt., s. 118.

⁵⁰ J. Miąso, *Szkoły zawodowe w Polsce...*, s. 274.

z 14 klas. Uczniowie uczęszczali do szkoły dwa razy w tygodniu, a plan był tak ułożony, by był możliwie dogodny dla wszystkich⁵¹. Każdy uczeń posiadał własną książeczkę obecności, w której zaznaczany był każdorazowy pobyt na lekcji. Nauka odbywała się od godziny 8.00 do 12.15 oraz od godziny 13.30 do 19.15. Personel szkół składał się z 16 osób wraz z kierownikiem. Część z nich pracowała jednocześnie w placówce nr 1 i 2. Stan ówczesnej kadry przedstawia poniższa tabela.

Tabela 1. Nauczyciele Publicznej Szkoły Deksztalcącej Zawodowej nr 1 i 2 w roku szkolnym 1938/1939

Lp.	Imię i nazwisko	Przedmiot	Ukończona szkoła/uczelnia
1.	dr Stanisław Chmurko	.	Akademia we Lwowie
2.	Adam Chojnacki	rysunek odręczny z geometrią, rachunkowość rzemieślnicza	Seminarium Nauczycielskie w Częstochowie
3.	ks. Józef Cieśla	religia	Uniwersytet Jagielloński
4.	Roman Dąbrowski	.	Kursy Deksztalcące Zawodowe – mistrz piekarski
5.	Wanda Ebert	rysunki i ćwiczenia plastyczne	Państwowa Szkoła Zdobnicza w Poznaniu
6.	Antoni Grabara	nauka o Polsce współczesnej, język polski	mgr filologii – Uniwersytet Warszawski
7.	Janina Jankiewicz	rachunkowość zawodowa, matematyka	Seminarium Żeńskie Nauczycielskie w Nowym Sączu, Wyższe Studium Handlowe w Krakowie
8.	Irena Kolarz	wychowanie fizyczne, hufce, higiena ogólna	Studium Wychowania Fizycznego przy Uniwersytecie Jagiellońskim
9.	Janina Koiszewska	wiadomości o Polsce współczesnej, język polski	mgr filologii – Uniwersytet Warszawski
10.	Tadeusz Kozłowski	kierownik hufca, wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe	Gimnazjum Tadeusza Kościuszki w Wieluniu
11.	dr Józef Kubisa	higiena ogólna i zawodowa, wiadomości zawodowe	Uniwersytet Warszawski
12.	Marian Kucharzewski	wiadomości ogólnozawodowe, nauka o Polsce współczesnej	Seminarium Nauczycielskie w Częstochowie
13.	Jadwiga Kur	rachunkowość rzemieślnicza, krawiectwo, wiadomości o materiałoznawstwie i narzędziach	Państwowe Seminarium Zawodowe w Krakowie

⁵¹ B. Snoch, dz. cyt., s. 118.

Tabela 1. Nauczyciele Publicznej Szkoły Doksztalającej Zawodowej... (cd.)

Lp.	Imię i nazwisko	Przedmiot	Ukończona szkoła/uczelnia
14.	Janina Nagórko	kierownik szkoły, higiena	Uniwersytet Warszawski, Państwowy Kurs Nauczycielski w Poznaniu
15.	ks. Stanisław Neuman	religia	Uniwersytet Jagielloński
16.	Ludwik Nowicki	kierownik szkół, matematyka, geometria, kreślenia geometryczne i rzutowe, kalkulacja warsztatowa	Uniwersytet Poznański
17.	Maria Pająk	gospodarstwo domowe	Państwowe Seminarium Gospodarcze w Krakowie
18.	ks. Antoni Perzyna	religia	Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Warszawski
19.	Krystyna Półkośnik	instruktorka działu fryzjerskiego	Miejska Szkoła Rękodzielnicza w Warszawie
20.	Wacław Przeździecki	rysunek zawodowy z geometrią	Państwowa Wyższa Szkoła Budowlana Maszyn w Poznaniu
21.	ks. Marian Rzewuski	religia	Uniwersytet Jagielloński
22.	Sergiusz Spiridonow	orkiestra	Konserwatorium Warszawskie
23.	Stanisław Wieczorek	rzeźnictwo, wyrób wędlin	mistrz rzeźnicki
24.	Kazimierz Wójcik	technologia i materiałoznawstwo, maszynoznawstwo i fizyka, rysunek zawodowy z geometrią	Państwowa Szkoła Przemysłowa w Bielsku
25.	Salomea Zydorczyk	.	Państwowe Seminarium Nauczycielek Rzemiosł

Źródło: ANKr, KOSKr, Szkoły Zawodowe Doksztalujące 1938–1939, sygn. 130, k. 405–449.

W ostatnim roku dyrekcja szkoły nr 1 zorganizowała dla swych wychowanków wycieczki do Gdyni, Katowic, Krakowa, Wieliczki, Kielc oraz fabryk i zakładów przemysłowych takich, jak: Zakłady Stolarskie „Klawe”, Piekarnia Mechaniczna „Jedność”, Odlewnia Żelaza „Metalurgia”, Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza Kanczewskiego, Urząd Pocztowy, Browar, Drukarnia „Gońca Czeszochowskiego”, Rzeźnia Miejska, Gnaszyńska Manufaktura itp. Stan biblioteki Publicznej Szkoły Doksztalającej Zawodowej nr 1 i 2 w okresie sprawozdawczym wynosił łącznie 639 woluminów, a do hufców szkolnych przynależało 280 uczniów⁵².

⁵² ANKr, KOSKr, sygn. 130, k. 407.

Summary

Municipal Public In-Service Vocational Schools no. 1, 2 and 3 in Częstochowa

As the beginning of the activity of in-service education in Częstochowa, the educational activity of the Craft and Industrial Society, and subsequently of the authorities of the city of Częstochowa, should be perceived. The in-service craft vocational courses organized on the area of the city were given, in the year 1929, the new names of Municipal Public In-Service Vocational Schools for Males No. 1 and 2. In turn, in the year 1919, In-Service Vocational School for Maidens was established. Later on, this latter institution was given the new name of Municipal Public In-Service Vocational School no. 3.

Keywords: vocational education, education, in-service vocational schools.